

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота магістра
з теми «ФОРМУВАННЯ ПУНКТУАЦІЙНИХ НАВИЧОК МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «РЕЧЕННЯ» У 2 КЛАСІ»

Виконала: здобувачка 2 курсу, РО1-М19z групи
Спеціальності 013 Початкова освіта
Богонос Діана Василівна
Керівник: Дутко О.М., кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри
педагогіки та управління навчальним закладом
Рецензент: Гудима Н.В., кандидат філологічних наук,
доцент, завідувач кафедри
теорії та методик початкової освіти

Кам'янець-Подільський – 2020 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. РЕЧЕННЯ ЯК ОСНОВНА СИНТАКСИЧНА ОДИНИЦЯ	11
1.1. З історії становлення та дослідження поняття „речення”.....	11
1.2. Синтаксичні та комунікативні ознаки речення.....	28
РОЗДІЛ 2. ДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ПУНКТУАЦІЙНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ „РЕЧЕННЯ” У 2 КЛАСІ	38
2.1. Аналіз програми та підручника щодо вивчення теми „Речення” у 2 класі.....	38
2.2. Технології формування пунктуаційних навичок молодших школярів.....	47
2.3. Організація, зміст та аналіз ефективності експериментального дослідження	64
ВИСНОВКИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	78
ДОДАТКИ	85

ВСТУП

Актуальність і ступінь дослідження проблеми. Відродження національної школи і реформування освіти в Україні є вимогою часу. Цей процес зумовлений змінами в суспільно-політичному житті й засвідчений Законом про загальну середню освіту, Державним стандартом початкової освіти (2018 р.), Державною національною програмою „Освіта” (Україна XXI століття), концепцією «Нова українська школа», концепцією мовної освіти.

У молодших школярів формується розгорнута навчальна діяльність (уміння вчитися) шляхом оволодіння організаційними, логіко-мовленнєвими, пізнавальними і контроль-оцінними вміннями й навичками, особистий досвід культури поведінки в соціальному та природному оточенні, співпраці у різних видах діяльності. Освітніми результатами цього етапу школи є повноцінні читацькі, мовленнєві, обчислювальні вміння і навички, узагальнені знання про реальний світ у його зв'язках і залежностях, розвинені сенсорні вміння, мислення, уява, пам'ять, здатність до творчого самовираження, особистісно ціннісного ставлення до праці, мистецтва, здоров'я, уміння виконувати творчі завдання.

Із зміною соціально-політичних функцій української мови на сучасному етапі, наданням їй на конституційному рівні статусу державної спостерігається переорієнтація мети навчання мови в освітніх закладах України. У Державному освітньому стандарті з української мови (початкова ланка) визначено мету її навчання, яка полягає насамперед у формуванні в учнів уміння будувати висловлювання в межах доступних для них тем і типів текстів. Зміст і процес навчання при цьому мають будуватися на основі комунікативно-діяльнісного підходу.

Курс української мови – важлива складова загального змісту початкової освіти, оскільки мова є не тільки окремим навчальним предметом,

а й виступає основним засобом опанування всіх інших шкільних дисциплін. Основна мета цього курсу – забезпечити розвиток, удосконалення умінь і навичок усного мовлення (слухання-розуміння, говоріння); навчити дітей читати і писати, працювати з дитячою книжкою, будувати зв'язні писемні висловлювання; сформувати певне коло знань про мову і мовні вміння; забезпечити мотивацію вивчення рідної мови.

Як стверджує О. Калмикова, «формування синтаксичних та комунікативних навичок – одна з основних проблем сучасної методики навчання мови, оскільки відсутність належної кореляції між теоретичними знаннями і практичними мовленнєвими вміннями позначається на кількісних і якісних характеристиках мовлення, породжує різного типу мовленнєві помилки й недоліки. З метою запобігання їм, окрім опанування теорії мови, школярів необхідно вчити орієнтуватися в конкретній мовленнєвій ситуації, відповідно до цього добирати зміст та мовні засоби для вираження думки, володіти правилами мовленнєвої поведінки в різних умовах спілкування» [26].

На взаємозв'язку шкільної мовної освіти з реальними потребами життя наголошували педагоги і лінгвісти XIX століття М. Бунаков, Ф. Буслаєв, І. Срезневський, К. Ушинський, П. Фортунатов, В. Шереметьєвський та ін. За перебудову шкільного курсу мови, ураховуючи комунікативний підхід до її вивчення, виступають сучасні українські й зарубіжні вчені-методисти О. Біляєв, Д. Богоявленський, М. Вашуленко, В. Капінос, Т. Ладиженська, А. Маркова, В. Мельничайко, Л. Симоненкова, Л. Скуратівський, О. Текучов, Л. Федоренко та ін.

На комунікативне спрямування уроків української мови й мовлення вказують А. Багмут, Л. Варзацька, Н. Гац, Т. Потоцька, Т. Рамзаєва, Г. Фомічова, О. Хорошковська, Г. Шелехова та ін.

У курсі української мови для початкових класів передбачено взаємодію двох складних частин – мовленнєвого розвитку школярів і їхньої мовної

освіти. Основний методичний принцип, за яким визначається сьогодні співвідношення цих частин, полягає в тому, що мовні знання (теоретичні відомості) на початковому етапі навчання мови – важливий засіб навчання дітей мислити. Формується ж воно в процесі побудови зв'язних висловлювань.

Отже, синтаксис посідає центральне місце у шкільному курсі української мови, оскільки опанування таких понять, як словосполучення, речення, зв'язок слів у реченні є важливою передумовою розвитку мовлення. Так, знання закономірностей сполучуваності слів і побудови речень допомагає правильно утворювати різноманітні конструкції, збагачує синтаксичні ресурси мовлення, сприяє повнішому й точнішому вираженню думок тощо. Отже, вивчення елементів синтаксису в початкових класах набуває особливого значення, бо саме цей етап навчання української мови є тією основою знань, умінь і навичок, без яких неможливе подальше їх вивчення.

Одиницею зв'язного мовлення є речення. Саме воно, як зазначав В. Мельничайко, безпосередньо співвідноситься з процесом мислення і з процесом комунікації: одиниці інших рівнів мовної системи беруть участь у формуванні думки в її комунікативному вираженні тільки через синтаксис. Тому формування поняття речення є дуже важливим у курсі вивчення української мови.

С. Дорошенко стверджував, що «завдання початкового навчання полягає в тому, щоб навчити учнів правильно використовувати лексичне багатство мови, виробити чуття мови, яке проявляється насамперед в умінні сполучати слова, підготувати школярів до засвоєння теоретичних засобів про основні елементи синтаксису в середніх класах. Науковець, безсумнівно, мав рацію, оскільки недостатня увага вчителя на уроках формування знань про речення та інші синтаксичні поняття досить часто спричиняє масу грубих помилок як у письмових роботах учнів, так і в їхньому повсякденному

мовленні» [20] .

Як відомо, знання з синтаксису і пунктуації збагачують мовлення людини, і особливо велике значення вони мають для упорядкування мовлення, усунення мовленнєвих недоліків, які порушують граматичні норми літературної мови. За твердженнями психологів, дидактів і методистів, уміння формуються на основі знань, зокрема комунікативно-мовленнєві вміння потребують відповідних знань теорії мови. Водночас аналіз шкільної програми, навчально-методичної літератури для 1-4 класів, недоліки чинної практики переконують, що методика формування синтаксичних та комунікативних навичок в учнів початкових класів в контексті удосконалення їхніх комунікативно-мовленнєвих умінь розроблена недостатньо.

Актуальність досліджуваної проблеми полягає в тому, що між вивченням речення як одиниці синтаксису і розвитком зв'язного мовлення школярів існує нерозривний зв'язок, а отже, вивчення речення дає змогу формувати навички й уміння правильно виражати, оформляти й висловлювати думки на початковому етапі навчання, а також формувати основу для подальшого вивчення синтаксису в середній школі.

Важлива роль пунктуаційних і комунікативних навичок у здійсненні акту спілкування, потреба удосконалення змісту і методів навчання української мови у початковій школі, недостатня науково-методична розробленість проблеми формування пунктуаційних і комунікативних навичок учнів початкових класів визначили вибір теми дипломної роботи.

Об'єктом дослідження є освітній процес у закладі загальної середньої освіти.

Предметом дослідження є методичне забезпечення формування пунктуаційних навичок учнів 2 класу під час вивчення теми „Речення” засобами інноваційних технологій навчання.

Мета дослідження полягає у створенні обґрунтованої методики формування пунктуаційних навичок учнів під час вивчення теми „Речення” у 2 класі, та її експериментальній перевірці.

Гіпотеза дослідження: сформованість пунктуаційних навичок учнів під час вивчення теми „Речення” у 2 класі покращиться в результаті цілеспрямованої роботи за умов:

а) педагогічно організованого і відповідно мотивованого засвоєння учнями елементарних теоретичних відомостей про речення;

б) цілеспрямованого застосування спеціально розробленої системи роботи з розвитку комунікативних умінь, яка ґрунтується на лінгвістичних, дидактичних та психологічних засадах.

Мета й гіпотеза потребували розв'язання таких **завдань дослідження:**

1) з'ясувати ступінь розробки досліджуваної проблеми в лінгво-методичній та психолого-педагогічній літературі;

2) проаналізувати програму та підручник щодо вивчення теми „Речення” у 2 класі;

3) обґрунтувати технології формуванням пунктуаційних навичок під час вивчення теми „Речення” у 2 класі;

4) розробити систему вправ та завдань для формування пунктуаційних навичок у 2 класі та перевірити її ефективність.

Організація дослідження. Експериментальне дослідження проводилось на базі Кутковецької ЗОШ I-II ступенів Чемеровецької районної ради Хмельницької області. У ньому брали участь учні 2 класу (24 учні), в експериментальному і контрольному по 12 учнів.

Методи дослідження. У роботі використовувались теоретичні і практичні методи наукового дослідження. *Теоретичні:* вивчення й аналіз психолого-педагогічної, лінгвістичної та лінгводидактичної літератури в розрізі досліджуваної проблеми; аналіз навчальних програм, шкільних підручників з української мови та методичних посібників; розробка змісту й

методики формування пунктуаційних навичок учнів; синтез результатів експерименту. *Емпіричні*: спостереження за освітнім процесом, бесіди з учителями й учнями з метою діагностування рівня сформованості пунктуаційних навичок молодших школярів, анкетування вчителів, вивчення результатів мовленнєвої діяльності учнів.

Наукова новизна дослідження визначається теоретичною обґрунтованістю, дидактичною доцільністю та експериментальною доведеністю можливості курсу української мови у формування пунктуаційних навичок учнів. Зокрема, уточнено і конкретизовано зміст пунктуаційних навичок; відібрано оптимальні методи і прийоми формування пунктуаційних навичок; розроблено методику розвитку пунктуаційних навичок молодших школярів з опорою на теорію мовленнєвої діяльності.

Практичне значення дослідження полягає у виявленні ефективних методів і прийомів, які сприяють формуванню пунктуаційних навичок учнів, створенні системи роботи, спрямованої на вироблення цих навичок, у розробці конкретних рекомендацій для вчителів початкових класів. Одержані результати можуть бути використані в практиці викладання мови в школі, при створенні нових навчально-методичних комплексів з української мови для початкових класів.

Апробація роботи. Основні положення і результати представлено на 2-х міжнародних, 8-ми всеукраїнських і 1-й регіональній конференціях:

- міжнародній науково-практичній інтернет-конференції “Неперервна педагогічна освіта: стан, проблеми, перспективи” із доповіддю “Формування пунктуаційних умінь і навичок учнів 2 класу Нової української школи” (24 квітня 2020 року, м. Умань);

- VI міжнародній науково-практичній конференції “Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти” із доповіддю “Наступність у формуванні текстотворчих навичок дошкільників і молодших школярів” (16-17 квітня 2020 року, м. Кам'янець-Подільський);

- всеукраїнській онлайн-конференції “Актуальні питання початкової освіти: досвід, реалії, перспективи” із доповіддю “Систематичний аналіз помилок як один із чинників забезпечення орфографічної грамотності учнів” (15-16 жовтня 2020 року, м. Кам'янець-Подільський);

- IV всеукраїнській науково-практичній конференції “Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія партнерської взаємодії” із доповіддю “Здатність учителя початкової школи до формування пунктуаційних навичок молодших школярів під час вивчення теми «Речення»” (28-29 жовтня 2020 року, м. Кам'янець-Подільський);

- всеукраїнській інтернет-конференції „Актуальні питання початкової освіти: досвід, реалії, перспективи“ із доповіддю “Формування пунктуаційних навичок молодших школярів під час вивчення теми “Речення”” (24-25 жовтня 2019 року, м. Кам'янець-Подільський);

- науково-практичній інтернет-конференції молодих науковців та студентів „Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи“ із доповіддю “Теоретичні засади процесу формування пунктуаційних навичок молодших школярів на основі аналізу наукової літератури” (2019 рік, м. Івано-Франківськ, м. Бердянськ, м. Вінниця, м. Кам'янець-Подільський, м. Київ, м. Кропивницький, м. Мукачево, м. Полтава, м. Умань, м. Херсон);

- IV всеукраїнській науково-практичній конференції “Українська та іноземні мови в початкових класах: актуальні проблеми й інноваційні технології навчання” із доповіддю “Формування пунктуаційних навичок молодших школярів засобами текстів” (18-19 березня 2020 року, м. Кам'янець-Подільський);

- всеукраїнській науково-практичній конференції “Інновації в освітньому процесі: методологія, тенденції, технології” із доповіддю “Шляхи формування пунктуаційних умінь учнів 2 класу Нової української школи” (22 травня 2020 року, м. Ізмаїл);

- III всеукраїнській науково-практичній конференції “Роль і місце мистецької педагогіки у формуванні сучасної особистості” із доповіддю “Особливості вивчення теми «Речення» в початковій школі: теоретичний аспект” (15-16 лютого 2020 року, м. Кам'янець-Подільський);

- студентській науково-практичній інтернет-конференції „Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи“ із доповіддю “Особливості організації роботи з орфографії в початковій школі” (22-23 жовтня 2020 року, м. Івано-Франківськ, м. Бердянськ, м. Вінниця, м. Кам'янець-Подільський, м. Київ, м. Кропивницький, м. Мукачево, м. Полтава, м. Умань, м. Херсон);

- науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2019-2020 навчальному році із доповіддю “Формування пунктуаційних навичок молодших школярів під час вивчення теми «Речення» у 2 класі” (23-24 вересня 2020 року, м. Кам'янець-Подільський).

Опубліковано статтю “Формування пунктуаційних навичок молодших школярів під час вивчення теми «Речення» у 2 класі” у збірнику наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (Випуск 16, 2020 рік).

Результати дослідження обговорено на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти (2019-2020 н.р. та 2020-2021 н.р.) Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Структура роботи. Дипломна робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (73 позиції) та додатків. Загальний обсяг роботи – 97 с., основна частина – 84 с.

ВИСНОВКИ

У синтаксичному структуруванні мови головна роль належить реченню як основній синтаксичній одиниці, навколо якої групуються всі різновиди синтаксичних категорій. У рамках речення розгортається функціонування всіх синтаксичних прийомів. Дотепер у мовознавстві немає єдиного підходу до вивчення речення. Історія вітчизняної синтаксичної науки фіксує спроби представлення речення як одиниці логічної, психологічної та формально-граматичної.

Реченням називається мінімальна інтонаційно і граматично оформлена одиниця мовного спілкування, що формує і виражає окрему, відносно закінчену думку і відношення змісту цієї думки до дійсності. Речення характеризується відносною закінченістю висловленої думки і в мовному потоці становить частину розгорнутого повідомлення. У ньому виявляються смислові ознаки, невластиві словам і словосполученням, із яких воно складається. Виділення речення як лінгвістичної одиниці базується на таких ознаках: самостійність функціонування; предикативність; інтонаційна оформленість; граматична єдність; завершеність висловлювання.

Речення як мінімальна комунікативна одиниця виконує функцію формування і вираження думки в усному і писемному мовленні. Складаючись зі словосполучень, воно є одиницею побудови тексту. Відповідно до цього речення бувають розповідні, питальні та спонукальні. Для оволодіння синтаксичним ладом рідної мови вирішальне значення мають засвоєння норм побудови синтаксичних конструкцій, формування вмінь комунікативно доцільно використовувати синтаксичні одиниці та надавати їм відповідного інтонаційного оформлення.

Опрацювання синтаксису займає особливе місце в шкільному курсі української мови. Зумовлене це роллю мови як засобу формування і вираження думки, як засобу спілкування між людьми; тільки на

синтаксичному рівні мовної системи виявляється функціональна значимість одиниць усіх інших рівнів, їх участь у досягненні комунікативних цілей. З цього випливає необхідність тісного зв'язку між вивченням синтаксису і опрацюванням матеріалу інших розділів програми. Вивчення елементів синтаксису в 2 класі набуває особливого значення.

Важливим етапом роботи над реченням у 2 класі є ознайомлення учнів з пунктуацією, яка виступає важливим засобом реалізації комунікативної функції мови у писемній формі, допомагаючи передати смислові й інтонаційні відтінки мовлення. При вивченні правопису учні ознайомлюються із вживанням розділових знаків у відповідних за метою висловлювання та інтонацією реченнях, сприйнятих на слух. Вивчення у 2 класі теми „Речення” як сукупності знань з синтаксису і пунктуації сприяє формуванню у дітей правильного уявлення про мову як особливу сферу дійсності, підвищує рівень розвитку мовлення школярів.

У початковій школі діти вивчають правила вживання крапки, знаків питання й оклику і кілька випадків постановки коми на основі розуміння смислу речень, їх інтонації та структури. Але для оформлення думок на письмі учням нерідко потрібні знання про написання речень із прямою мовою, вживання двокрапки, крапки з комою тощо. Поступово школярі практично засвоюють особливості їх використання. Крім того, вони мають навчитися ділити текст на абзаци і робити відповідний відступ на початку рядка. Передумовою успіху у навчанні пунктуації є постійна увага до її призначення, до функцій розділових знаків.

Формування в учнів пунктуаційної пильності має процесуальний характер, аналогічний до того, як протікає процес вироблення орфографічної пильності. Змістом роботи з пунктуації в початковій школі є пунктуаційні правила і вміння. Пунктуаційні вміння можна умовно поділити на такі три групи: вміння визначати смислові відрізки, між якими потрібно вживати розділові знаки; вміння визначати пунктограми; вміння ставити розділові

знаки, спираючись на правила пунктуації; уміння знаходити пунктуаційні помилки і виправляти їх. Саме на вироблення в молодших школярів зазначених умінь мають бути спрямовані тренувальні пунктуаційні вправи.

Експериментальне дослідження проводилось на базі Кутковецької ЗОШ I-II ступенів Чемеровецької районної ради Хмельницької області. У ньому брали участь учні 2 класу (24 учні), в експериментальному і контрольному по 12 учнів.

Дослідження проводилося поетапно. Для успішної реалізації навчальних завдань у процесі вивчення теми „Речення” у 2 класі виявилось необхідним запроваджувати наявні активні методи навчання, що стимулюють позитивну мотивацію роботи та забезпечують розумову і мовленнєву активність. У процесі формуального експерименту учням експериментального класу пропонувалися вправи різних типів, спрямовані на формування пунктуаційних навичок. Залежно від ступеня самостійності і пізнавальної активності учнів це були вправи з реченням трьох типів: на основі зразка, конструктивні, творчі.

Реалізована методика формування синтаксичних навичок учнів 2 класу на уроках української мови передбачала системний розвивальний вплив на різні складові цього багатогранного процесу. Аналіз даних, отриманих у результаті дослідження, свідчить про ефективність використання різних видів вправ і завдань для підвищення рівня сформованості пунктуаційних навичок молодших школярів. У процесі проведення експерименту стало очевидним, що уроки української мови доцільно проводити із застосуванням видів роботи, спрямованих на формування пунктуаційних навичок, що відіграє значну роль для розвитку синтаксичних умінь учнів загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієвський Б. Педагогічні аспекти сучасної початкової школи. *Початкова школа*. 2017. №4. С. 3-4.
2. Бабаян Ю.О. Тенденції оновлення змісту початкової освіти в сучасній Україні. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Вип. 28 (1-2020). Київ : Міленіум, 2020. С. 108-116.
3. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : Підручник. Київ : Академія, 2004. 344 с.
4. Бібік Н.М. Нова українська школа: порадник для вчителя. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
5. Богонос Д. Формування пунктуаційних навичок молодших школярів під час вивчення теми «Речення» у 2 класі. Збірник наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Київ : Міленіум, 2020. Вип. 16. С.29-32.
6. Вашуленко М. Методичні рекомендації до роботи за підручником «Рідна мова», 2 клас. *Початкова школа*. 2003. №8. С. 16-22.
7. Вашуленко М. Навчання української мови в 2 класі. *Початкова школа*. 2003. №1. С.42-46.
8. Вашуленко М., Гудзик І., Прищепа О. Українська мова (2 клас). *Початкова школа*. 2003. №1. С.21-25.
9. Вашуленко М.С. Українська мова і мовлення у початковій школі. Київ : Освіта, 2006. 236 с.
10. Вашуленко М., Дубовик С. Українська мова та читання: Підручник для 2 класу ЗЗСО (у 2-х частинах). Київ : Видавничий дім «Освіта», 2019.
11. Гончарук О. Принципи навчання пунктуації на уроках української мови в початковій школі. Режим доступу:

https://prlingv.at.ua/publ/statti_2015/olena_goncharuk_principi_navchannja_punktuaciji_na_urokakh_ukrajinskoji_movi_v_pochatkovij_shkoli/3-1-0-34

12. Гончарук О.М. Формування пунктуаційних умінь і навичок учнів початкових класів на текстовій основі. Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?
13. Гордуз Н. Нестандартні форми навчання молодших школярів на уроках рідної мови. *Початкова школа*. 2003. №4. С. 1-4.
14. Губарева С. Вправи для розвитку критичного мислення. *Початкова школа*. 2019. № 11. С. 21-22.
15. Гудима Н.В. Інноваційні технології навчання української мови та літературного читання в початковій школі: навч. посіб. Кам'янець-Подільський : Друк-сервіс, 2018. 168 с.
16. Гудима Н. Підготовка вчителя Нової української школи на засадах компетентнісного підходу. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Вип. 25 (2-2018). Ч. 2. Кам'янець-Подільський, 2018. С. 202-208.
17. Гудима Н.В., Мелекєсцева Н.В. Тлумачний словник шкільної лексики (початкова школа). Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2018. 120 с.
18. Дерев'яно М.Л. Вивчення граматичного матеріалу як ефективний засіб удосконалення мовленнєвих умінь. *Зміст і технології шкільної освіти* : Матеріали звітної наукової конференції Інституту педагогіки АПН України. Ч. I. Київ : Педагогічна думка, 2005. С. 59-60.
19. Державний стандарт початкової освіти. *Учитель початкової школи*. 2018. №4. С. 40-42.
20. Дорошенко С.І. Основи культури і техніки усного мовлення. Харків : ОВС, 2002. 144 с.
21. Загаровська І., Котик Т. Сучасний стан пунктуаційних умінь та

- навичок учнів 3-4 класів. Режим доступу: [https:// conference.pu.if.ua › forum › files › sagar](https://conference.pu.if.ua/forum/files/sagar)
22. Загнітко А.П. Теоретична граматика української мови: Синтаксис. Донецьк : ДонНУ, 2001. 662 с.
 23. Зелена І. Вибір способів і характеру навчання правопису. *Нова педагогічна думка*. 2005. №3. С. 37-41.
 24. Зиммельдінова А.С., Проць М.М. Методика викладання української мови в початкових класах: метод. посіб. Дрогобич : Посвіт, 2007. С. 74-75.
 25. Іванчук М., Олійник М. Розвиток особистісного потенціалу молодшого школяра в умовах інтегрованого навчання. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Вип. 26 (1-2019). Ч. 2. Кам'янець-Подільський, 2019. С. 254-260.
 26. Калмикова Л. Психолінгвістичні і лінгвометодичні підходи до змісту синтаксичних навичок. Початкова школа. 2003. №5. С. 5-7.
 27. Калмикова Л.О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психолінгвістичний та лінгвометодичний аспекти : Навч. посібник. Київ : НМЦВО, 2003. 229 с.
 28. Каніщенко А.П. Лекційно-практичний курс із дисципліни «Методика навчання української мови в початковій школі» (розділи «Методика вивчення мовної теорії», «Методика розвитку усного та писемного мовлення»). Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2016. 176 с.
 29. Коваль Г.П., Деркач Н.І., Наумчук М.М. Методика викладання української мови : навч. посіб. Тернопіль: Астон, 2008. 287 с.
 30. Ковальова Н.В. Сучасна школа. Сучасний урок. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі. Режим доступ: https://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/30549/

31. Козінцева Т. Критичне мислення як засіб формування та розвитку творчих здібностей молодших школярів. *Початкова школа*. 2018. № 2. С. 10-13.
32. Козіцька М. Урок української мови, 2 клас. *Початкова школа*. 2020. № 7. С. 40-42.
33. Концепція Нової української школи. Режим доступу:
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
34. Котик Т.М. Методика ознайомлення молодших школярів з основами мовної теорії: Опорні конспекти лекцій для студентів заочної форми навчання спеціальності «Початкова освіта». Івано-Франківськ, 2014. 72 с.
35. Кочерга О. Чутливість психофізіологічних систем та їх вплив на навчання учнів. *Початкова школа*. 2017. №3. С. 1-4.
36. Красоткіна Н. Яким має бути урок української мови. *Початкова школа*. 2020. № 7. С. 55-57.
37. Лук'яненко В.Г. Навчання синтаксису. *Початкова школа*. 2007. №7. С. 34-35.
38. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М. С. Вашуленка. К. : Літера ЛТД, 2011. 364 с.
39. Навчання і виховання учнів 2 класу: Методичний посібник для вчителів / Упор. Савченко О.Я. Київ : Початкова школа, 2003. 464 с.
40. Наумчук М.М. Сучасний урок української мови в початкових класах (Методика і технологія навчання). Тернопіль : Підручники і посібники, 2001. 138 с.
41. Олійник І.С. Засвоєння синтаксису та пунктуації. *Початкова школа*. 2006. №1. С. 22-23.
42. Палихата Е.Я. Підготовка учнів початкових класів до вивчення

- розділових знаків у діалогічних текстах і репліках. Режим доступу:
<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/297/pdf>
43. Палихата Е.Я. Формування пунктуаційних умінь і навичок учнів початкових класів. Режим доступу:
<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/1860/>
44. Петрук О.М. Аспекти комплексної методики вивчення граматичного матеріалу та формування мовленнєвих умінь. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі*. Зб. наукових праць. Рівне, 2003. С. 324-327.
45. Петрук О.М. До проблеми навчання української мови на функціонально-комунікативних засадах. *Нова педагогічна думка*. 2003. №3. С. 70-71.
46. Підлужна Г. Компетентісний підхід до розвитку комунікативних умінь молодших школярів на уроках української мови. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Вип. 26 (1-2019). Ч. 2. Кам'янець-Подільський, 2019. С. 363-369.
47. Пономарьова К. Орієнтовні тестові завдання з української мови на кінець навчального року. Початкова школа. 2003. №4. С. 39-41.
48. Пономарьова К.І. Українська мова та читання: Підручник для 2 класу ЗЗСО (у 2-х частинах). Частина 1. Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. 144 с.
49. Ромашкіна Л.О. Про застосування функціонально-комунікативного підходу під час вивчення граматичного матеріалу. Наукові записки РДГУ. Вип. 26. Рівне, РДГУ, 2003. С.36-38.
50. Рудь О.Л. Комплексний словник-довідник з української мови для учнів початкових класів. Київ : Літера ЛТД, 2019. 400 с.
51. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах. Київ : Магістр. 1997. 255 с.

52. Сидор Е. Вправи для розвитку в учнів загальнонавчальних, комунікативних і творчих умінь. *Початкова школа*. 2001. №6. С. 19-23.
53. Скуратівський Л.В. Пізнавальні завдання з української мови: Посібник для вчителя. Київ : Радянська школа, 1987. 144 с.
54. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання. Київ : Вища школа, 1994. 670 с.
55. Словник-довідник з української лінгводидактики: Навч. посібник / Кол. авторів за ред. М. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2003. 264 с.
56. Старагіна З.П. Про мовний розвиток молодших школярів. *Педагогіка і психологія*. 2000. №1. С. 10-16.
57. Старагіна І., Чеснокова О. Особливості мовленнєвого розвитку дитини в системі розвивального навчання. *Початкова школа*. 2002. №3. С. 51-53.
58. Сухомлинський В.О. Вибрані твори у 4 т. Київ : Рад. школа, 1977. Т.4. 484 с.
59. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. Київ : Вища школа, 1997. 493 с.
60. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. Київ : Вища школа, 2001. 430 с.
61. Сучасна українська мова: Підручник / За ред. О.Д. Пономаріва. Київ : Либідь, 1997. 400 с.
62. Телечук В.П., Лесіна О.В. Інноваційні технології в початковій школі. Харків : Видавнича група «Основа», 2008. С. 6-7.
63. Терещук А. Підсумковий урок української мови під час вивчення теми «Речення» у 2 класі. *Початкова школа*. 2017. №4. С. 52-53.
64. Топольницький Я.Л. Формування умінь і навичок з синтаксису. Київ : Радянська школа, 1985. 136 с.
65. Українська мова з методикою навчання в початкових класах / За ред.

- А.П. Каніщенко, Г.О. Ткачук. Київ : Промінь, 2003. 232 с.
66. Федорчук В.В. Педагогічні технології в початковій школі: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Видавець П.П. Золейко Д.Г., 2014. 268 с.
67. Федорчук Е.І. Сучасні педагогічні технології: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : АБЕТКА, 2006. С. 57-58.
68. Фонін Д.С. Запобігання помилкам. Початкова школа. 1998. №6. С. 33-35.
69. Хом'як І.М. Лінгвістичні змагання. Синтаксис. *Нова педагогічна думка*. 1997. №2. С. 24-25.
70. Хорошковська О. Формування графіко-орфографічних умінь і навичок. *Початкова школа*. 2001. №2. С. 16-18.
71. Чепіль М.М., Дудник Н.З. Педагогічні технології: навч. посіб. Київ : Академвидав, 2012. 224 с.
72. Шпак В.П. Робота над синтаксичними конструкціями в початкових класах. *Початкова школа*. 1997. №6. С. 20-21.
73. Яворська С. Система роботи над виробленням пунктуаційних умінь в учнів початкових класів. Режим доступу: <http://conference.pu.if.ua/forum/files/30112017/10/sagar.pdf>